

ROKOPISI SLOVENSKEGA SLOVSTVA KOT NOV IN BOGAT RAZISKOVALNI PREDMET

V več kot treh stoletjih slovenske književnosti, od prve slovenske knjige do izteka 19. stoletja, so bili rokopisi pogosto ključni nosilec slovenske besede – nosilec duhovne, jezikovne in literarne kulture. V rokopisih so besedila nastala, v rokopisih so bila izposojena v branje in prepisovanje ter le redka besedila med njimi so imela privilegij, da so mogla premagati prepreke, postavljene na prehod od rokopisa do slovenske tiskane knjige. Te prepreke so bile tako ekonomske težave – zlasti visoki tiskarski stroški in majhen knjižni trg za slovensko knjigo –, kakor tudi kulturni in idejni dejavniki. Na določene kulturne ter duhovne potrebe je bilo moč odgovoriti le s sredstvi, ki jih je omogočalo pisanje s črnilom na papir, glasno branje nepismenim in prepisovanje – to, kar imenujemo z izrazom *rokopisna kultura*. Zato so obsežni predeli slovenskega slovstva v baročni dobi in celo globoko v 19. stoletje mogli obstajati ter se razvijati le tako, da so se opirali na rokopisno kulturo.

Slovenski literarni zgodovinarji so bili zaradi raznih razlogov neprimerno bolj pozorni na zgodovino tiskane knjige kakor na zgodovino rokopisne knjige. Na rokopise so gledali s svoje sodobne perspektive kot na sekundarne, privatne zapiske brez pomena za skupni prostor slovenskega jezika, literature in kulture. Vlogo, ki so jo zasebni rokopisni zapiski imeli v 20. stoletju, so preslikali tudi v dobe nekaj stoletij nazaj, ko so imeli rokopisi povsem drug značaj in pomen, saj sta rokopisna in tiskana knjiga tedaj sobivali, bili sta odvisni ena od druge, v njuni uporabi pa ni bilo tako ostrega razločka kakor v 20. stoletju. Objekt literarne zgodovine je, skratka, preveč konstituirala samo bio-bibliografska metoda, kjer je literarni zgodovinar opisal avtorjevo življenje ter to podobo dopolnil s seznamom njegovih v tisku objavljenih del. Razlogi za to so bili tudi v tem primeru tako materialni kakor kulturni in idejni.

Resnično življenje rokopisne kulture slovenskega slovstva je bilo mnogo bolj razvejeno in obsežno, kakor so nam ga predstavile literarne zgodovine 20. stoletja s svojim nekoliko zoženim vidnim poljem, usmerjenim predvsem na bibliografijo tiskanih del. Žal je zelo veliko rokopisnega gradiva propadlo že do časa, ko so nastale prve literarne zgodovine. Rokopisna pesmarica škofa Hrena se je s prepisovanjem porazgubila že v času avtorjevega življenja. V zgodnjem 17. stoletju so jezuiti uprizorili več poučnih verskih iger v slovenščini, toda ohranil se ni niti en listek teh rokopisov – razen preoddaje, ki se je ohranila v Železni Kapli in jo je tamkajšnji pisec konec 18. stoletja zajel v *Kapelski pasijon*. Kje so pasijonske procesije, ki so jih v več slovenskih krajih uprizarjali kapucini? Izgubila se je vrsta asketičnih rokopisov Matije Kastelca in morda še bolj plodovitega frančiškana p. Antona Brešana. Kaj naj rečemo o pridigah slovitih kapucinskih pridigarjev Korbinijana Škofjeloškega, Hipolita Novo-meškega, Romualda Štandreškega in številnih drugih, za katerimi se ni ohranil niti list rokopisa? Za izjemno obsežno dejavnostjo, ki so jo v skoraj dveh stoletjih delovanja

na Slovenskem razvili jezuiti, se je denimo ohranil en sam rokopis slovenskih pridig (*Kristiansku podvučenje*, NRSS Ms 031). Za več kot desetimi leti pridiganja bosonogega avguštince p. Marka Pohlina v Ljubljani se ni ohranil niti listič. Podobno velja za avguštince eremite, ki so izpričano pridigali slovensko pri Sveti Trojici v Slovenskih Goricah, na Muti v Pliberku in še kod. Podobno velja za dominikance. Ob razpustitvi samostanov je njihove knjižnice uničila strast razsvetljenskih reform in na tisoče strani slovenskih besedil je tedaj propadlo. Kar se je iz tega velikega uničenja ohranilo, so ostanki ostankov, *reliquiae reliquiarum* ...

Vendar pa je bila baročna rokopisna književnost med Slovenci zasidrana globlje in je ujme časa niso mogle takoj uničiti, ker so jo ljudje želeli in potrebovali. Vsebovala je namreč nerazdružljivo sintezo krščanske duhovnosti in posvetnega izkustva, visokega in ljudskega, duhovnega in estetskega, kanoničnega in nekanoničnega, dogmatične resnice in toplega človeškega čustvovanja – izjemno sintezo, ki pomeni v zgodovini slovenske kulture svojevrstno *klasiko* v tipološko-razvojnem pomenu besede. Številni pisci in bukovniki so zato še dolgo, celo v prvi polovici 19. stoletja, prepisovali in preoddajali slovenska baročna besedila, jih povzemali iz starih priredb ali prevajali na novo. Tako je na ozadju starejšega besedilnega izročila nastal *Poljanski rokopis*, tako je nastala plejada eshatoloških rokopisov o Antikristu in poslednjih stvareh človeka, tako so nastale številne rokopisne pesmarice, Drabosnjakova in mnoga druga besedila.

Simpozij Obdobja v letu 2017 raziskuje vse te okruške starejšega rokopisnega slovstva, ki so nam bili ohranjeni, izročeni, preoddani kot doslej manj vidna, skoraj neopažena plast ali razsežnost slovenske književnosti, ki je v svojem času živela skrito, drugačno, manj šumno življenje, zato pa toliko bolj svobodno, neovirano in spontano. Ti okruški ali kosci nekdanje obširne rokopisne kulture nam zdaj odpirajo množico novih jezikoslovnih, literarnovednih in kulturnozgodovinskih spoznanj. Kljub nemili zgodovini se je iz dobe med srednjim vekom in iztekom »dolgega 19. stoletja« ohranilo presenetljivo veliko besedil rokopisnega slovstva. Nekatera reprezentativna ali še neraziskana med njimi so podrobneje obravnavana v tej monografiji.

Petinštirideset prispevkov v zborniku je razporejenih v štiri glavne sklope: prva dva združujeta prispevke, ki obravnavajo starejše in novejše rokopise z gledišč literarne vede; tretji sklop združuje jezikoslovne raziskave, med katerimi izstopajo zgodovinskojezikoslovne in narečjeslovne; četrti sklop predstavi raziskave rokopisov z izhodišč sorodnih ved, kakor so etnologija, zgodovinopisje, umetnostna zgodovina, pravo idr.

V imenu Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU se iskreno zahvaljujem Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, da je sprejel pobudo o obravnavi slovenskih rokopisov v program osrednjega slovenističnega simpozija in naš inštitut kot soprireditelja Obdobja 36. Tudi soproredujočima in sourednikoma Urški Perenič in Alešu Bjelčeviču lepa hvala za pomoč pri pripravi simpozija in urejanju zbornika. Prav posebna zahvala pa gre sodelavcem Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik, zlasti Mateji Lutar, Mateju Klemenu in Damjanu Huberju, za obsežno delo z izvedbo simpozija in tehnično ureditvijo zbor-

nika, ter vsem sodelujočim, ki so manj znano ali povsem neznano rokopisno gradivo osvetlili s svojimi študijami. S tako združenimi močmi je doslej manj opažena plast starejšega slovenskega slovstva, zasuta pod nanosi zgodovinskih konfliktov in nerazumevanja, postala bolj vidna, pokazala se je njena kulturna vrednost ter potencial za nadaljnje raziskave, s tem pa »stoletja beležk« in rokopisov stopajo v osredje slovenističnih raziskovalnih prizadevanj.

Matija Ogrin
sopredsednik 36. simpozija Obdobja